

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Norsk sprog 1807-1820 [del 1 af 2]

 Af [Rasmus Glenthøj](#) 10. oktober 2009 • I kategorien [Sproghistorie](#)

Sprogets betydning og den nordiske renaissance

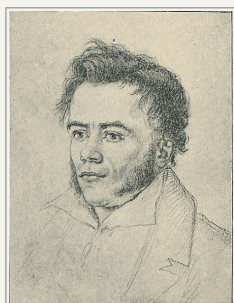
Johann Gottfried Herder (1744-1803) © Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz

Før nationalismens tidsalder blev sproget sjældent tillagt en kulturel eller politisk betydning. Sproget var for de fleste et instrument til at kommunikere med. Men hos den danske elite begyndte der allerede i slutningen af 1600-tallet at opstå en sprogpatiotisme, der søgte at rense og forbedre nationalsprogene.[1] Afgørende betydning fik den tyske filosof Johan Gottfried Herder, da han i 1770'erne hævdede, at sproget var udgangspunktet for al menneskelig tankegang. Sproget opstod og udviklede sig i fællesskaber, der dermed skabte forskellige idéer og kulturer. Hermed formede sproget de forskellige nationers værdier og traditioner, som adskilte dem fra andre nationer.

Herders idéer blev i slutningen af 1700-tallet koblet til spirende romantiske tanker, der tillagde den fjerne fortid og "folkeånd" stor betydning. Både i og udenfor Norden samlede interessen sig om emner som middelalderen, folkedigtningen og sagaerne. København var ved indgangen til 1800-tallet centret for den nordiske filologi med navne som Rasmus Rask, P.E. Müller og N.F.S. Grundtvig.[2]

Herders tanker

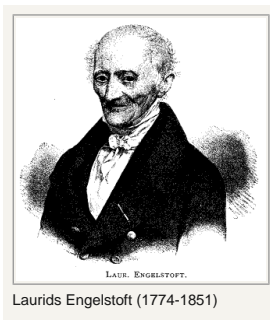
kom dog stærkest til udtryk hos historikeren Laurits Engelstoft og den unge filolog Christian Molbech. Engelstoft hævdede, at nationen ikke elskede noget højere end sit sprog, for "i dette boer saa at sige dens hele Tankerigdom, dens Traditioner, Historie og Moral; dette hører til dens egentlige Selv." [3] Forholdet mellem sprog og nation var afgørende for nationens overlevelse. Faldt sproget, så faldt nationen også, da hele nationens karakter og originalitet var afhængig af forbindelsen.[4]

Christian Molbech (1783-1857)

Disse idéer kom endnu klarere til udtryk i Molbechs *Om Nationalsprogets Hellighed* (1815). Med henvisninger til Herder og den nationalistiske tyske filosof Fichte fremførte han, at sproget udtrykte nationens individualitet, intellekt og moral. Molbech var af den overbevisning, "at hvor man finder et eget Sprog, der vil ogsaa være et eget Folk, som kunde have Ret til at regiere sig selv." [5] For Molbech var et eget sprog en forudsætning for en ægte nation.

Denne sprogopfattelse skabte en modvilje mod dialekter. Nordjyden Engelstoft ønskede direkte dialekterne afskaffet og "et Nationalsprog, ligesom Nationen er een". [6] Hans angreb gjaldt ikke blot folkesproget i selve Danmark, men i princippet også de norske dialekter, da han skrev: "et er Dankses og Norskes Sprog, som een den Aand, der besieler dem begge". [7]

Laurits Engelstoft (1774-1851)

Det norske sprog før 1814

Den norske regimentskvartermester Hans Monsen Winsnes skrev i 1807, at alle tvillingerigets børn var ét folk med ét sprog. [8] Winsnes erkendte dog, at han brugte adskillige "norske" udtryk, og han talte om den "haardere Norske Dialect" med dens provinsielle ord. [9] Man kan finde eksempler på, at nordmændenes sprog blev kaldt for norsk, som når der stod i studenten Conrad Schwachs pas: "taler norsk". [10] Men begrebet norsk blev især af danskerne anset enten som betegnelsen for det uddøde norske middelaldersprog eller "det norske Mundsprog eller Almumaal", der var en dialekt og adskilte sig fra skriftsproget. [11] I 1813 bemærker Laurits Engelstoft imidlertid modvilligt en stigende tendens til at man talte om et norsk sprog. [12]

Variationerne imellem den danske og norske udtale var så store, at den danske landøkonom Oluf Christian Olsen fastslog, at de "Norske forstaaer en Dansk kun med yderste Vanskelighed, ligesaa lidet som en Norsk fatter en jydsk Bondes Mening." [13] Der eksisterer så mange "norske Ord, Vendinger og Idiotismer, at en Dansk kun med Umag vilde være i Stand til at forstaae det". [14] Olufsens udsagn illustreres til fulde af Rasmus Rasks oplevelse i Norge. I et brev beskriver den danske sprogforsker, hvordan en bonde længe nægtede at tale med ham, fordi bonden troede, at Rask talte svensk. [15] Det norske folkesprog adskilte sig tydeligt fra dansk, og svenskerne fremhævede med glæde ligheden mellem svensk og den norske almues sprog i grænseregionerne.

Anderledes forholdt det sig med elitens sprog, der i det store hele var

Seneste sprognyheder

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsværet www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognavn dsn.dk
28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sproguseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Sproghistorie'

Hvordan talte urmennesket? – Om sprogevolution
Standardisering af kurdisks
Out of Africa
Runinskrifter som inte betyder någonting

Nye kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1
Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
william fich til Jødiske efternavne
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Herluf Hansen til Ded borrijnholmska måled
Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish
Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

dansk med en speciel udtale.[16] Det blev fremhævet i samtiden, at det dansk, man talte i Christiania, var smukkere end det rigsdanske, da det blev udtalt mere korrekt.[17] Rasmus Rask, der regnes blandt den moderne sprogvidenskabs fædre, skrev imidlertid, at blandt de bedre klasser i den norske hovedstad talte alle så godt dansk, at det var umuligt for ham skelne mellem norsk og dansk.[18] Den svenske naturhistoriker Sven Nilsson bemærkede ligeledes i 1816, at Christiania både i udseende, sprog og "tänkesätt" var dansk.[19] Den norske elites sprog var dermed både af navn og navn for adskillelsen dansk.

Den danske påvirkning

I den norske elite eksisterede der et skel mellem handelsstanden og embedsmændene. De internationalt orienterede købmænd vekslede gerne mellem at tale dansk, tysk og engelsk.[20] mens embedsmandsstandens sprog var præget af deres uddannelse i København og deres mange danske forbindelser. Deres talesprog blev nu endnu mere korrekt udtalt. Deres status i samfundet byggede modsat købmændenes ikke på rigdom, men på forbindelsen til kongen, centraladministrationen og den danske åndskultur.[21]

Georg Sverdrup (1770-1850)

Mange nordmænd gjorde derfor ligesom filologen Georg Sverdrup, der under sine studier i København fralagde sig sin nordlandske dialekt til fordel for en højtidelig dansk gravrøst.[22] Der var dog dem, der modsat Sverdrup kun brugte deres rigsdanske ved højtidelige lejligheder, mens de til dagligt talte et mere dialektpræget sprog.[23] I protest mod tendens blandt norske studerende til at udvikle en dansk accent tillagde den senere kendte skolemand Lyder Sagen sig den brede bergenske udtale under studierne i København. Paradoksalt nok rettede han som underviser nidkært alle "Norvagsimer" og "Provinzialismer" i sine elevs tale- og skriftsprog.[24] På samme måde skrev læreren Henrik August Angell fra Trondhjem, at han måtte afhjælpe de fejl i retskrivningen hos nybegynderne, som det "almindelige Hverdagssprog" afstedkom.[25] Dette har næppe været ualmindeligt.

Den dannelse, som de vordende embedsmænd modtog i latinskolen og på universitet, påvirkede ikke kun deres udtale, men hele deres ordforråd og tankegang. Unge danskere og nordmænd blev indpodet en fælles klassicistisk stil og et normsæt, der byggede på antikkens historie, litteratur

og kunst. Mange nordmænd beundrede det danske åndsliv, som de var del af. Alligevel havde mange en indædt modvilje mod, at deres norske bidrag til denne fælles kultur ofte blev betegnet som danske. Man følte herved, at norsk blev gjort til dansk "subkultur". Nicolai Wergeland hævdede, at danskerne forsøgte at indlemme det norske i dansk.[26]

Men at nordmændenes skriftsprog før 1814 var dansk var hævet over enhver tvivl. Da Selskabet for Norges Vel udgav en prisopgave om det islandske sprog, fremførte den danske filolog P.E. Müller i sin besvarelse, at tvillingeriget beboere i et årtusind havde udtrykt deres tanker i samme tungemål. Læsekunsten og trykkepressen betød, at man hverken behøvede "olympiske Lege eller romerske Torve til at blande de forskellige Dialekter." Igenem aviser, tidsskrifter, love, forretning og prædikener var der blevet skabt et fælles almensprog, et "Folkets Røst", [27] der skabte et *forestillet fællesskab* hos eliten fra Nordkap til Ejderen, og hvis ubestridte centrum var åndslivet i København.

Den norske offentlighed og læsebøgerne

Modsat Danmark med dets universitet, omfattende presse og professionelle teater besad Norge ikke de kulturinstitutioner, der kendetegnede en selvstændig "dannet" kultur. Den kulturelle fattigdom var en medvirkende årsag til, at den norske nationalisme i udgangspunkt var politisk.[28] Før krigsudbruddet udgjorde Danmark-Norge et integreret bogmarked. Danske aviser og tidsskrifter havde mange af deres abonnenter i Norge, mens størstedelen af alle norske skrifter blev udgivet og trykt i København. I Norge eksisterede der kun fire små trykkerier, og der var hverken forlag, boghandlere eller et selvstændigt litterært miljø. Derfor ramte krigen 1807-1814 hårdt også på denne front.[29] Afskåret fra det danske bogmarked tog nordmændene selvstændige initiativer. Selskabet for Norges Vel forsøgte i 1812 at skabe et overblik over den nye norske litteratur med en national bibliografi. Selskabet begrundede projektet med, at da der siden 1807 var sket:

en aldeles Standsning i Norges literære Forbindelse med Broderlandet, var det en naturlig Selvfølge, at Norge efterhaanden begyndte at finde Midler til selv at skaffe sig en Litteratur eller rettere, at norske Skribenter blev nødte til at lade deres Skrifter trykke i Norge. [30]

1807 indledte en helt ny epoke i Norges litteraturhistorie. Aviser og tidsskrifter skød frem som erstatning for de danske publikationer. Allerede kort efter krigens udbrud startede præsten Niels Wulfsberg avisen *Efterretninger og Opmuntringer angaaende de nærværende Krigsbegivenheder*, som senere blev fortsat som tidsskriftet *Tiden*. Førstnævnte var en klar statspatriotisk udgivelse (mens den senere havde en oppositionel brod), der imidlertid klart overskred den fælles dansk-norske stats lovgivning for hvem der måtte videregive nyheder, og hvordan de måtte formidles. Hermed indvarslede den en helt ny periode i norsk mediehistorie.[31] Nogen af de nye udgivelser, der fulgte i kølvandet på krigsudbruddet, var rent lokale,

Rasmus Rask (1787-1832)

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk
Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter
engelsk esperanto Formidling fransk identitet
konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord
ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion
romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdød Sproggeografi
sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi
svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale
Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
juni 2018	Ethnologue: Languages of the World
maj 2018	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
april 2018	LL-Map: Language and Location
marts 2018	Minority Rights Group
februar 2018	OmniGlot. Writing Systems and Languages of the World
januar 2015	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
december 2014	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
november 2014	
maj 2014	
marts 2014	
februar 2014	
oktober 2013	
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	
juni 2012	
maj 2012	
april 2012	
marts 2012	
februar 2012	
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	

Resurser

Bogstavlyd
Dansk sprognavn
Den danske ordbog
Dialekt.dk
dk.kultur.sprog
Korpus.dk
Nye ord i dansk på nettet (NOID)
Ordbog over det danske sprog
Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
Sproget.dk
Svenska Akademien
Ø (Schwa.dk)

Niels Wulfsberg (1789-1830)

men mange havde et nationalt norsk sigte. Dette gjaldt ikke mindst *Budstikken*, der begyndte efter krigsudbruddet med Sverige i 1808. Dette var i høj grad et propagandaorgan for den norske regeringskommission og dermed i princippet staten, men selvom tonen heri klart var loyal over for staten, så opildnede man til kamp med henvisning til et norsk fædreland – og ikke gennem statspatriotiske paroler.

Dette brud mellem det norske og danske avis- og tidsskriftmarked blev definitivt med adskillelsen i 1814, hvor *Den Norske Rigstidende* trådte i stedet for det danske *Statstidende*, og *Det Norske Nationalblad* bliver en form for landsdækkende talerstol, hvor nordmænd kunne give deres besyv med om fædrelandske anliggender. På samme måde udgjorde tidsskriftet *Saga* et (ganske vist mislykket) forsøg på et nationalt dannelsesprojekt.[32] De nye medier skabte en selvstændig norsk debatkultur, der allerede i efteråret 1807 var delvist løsrevet fra den danske.

Karakteristisk for den nye situation skrev en anonym abonnent i 1809: "*Jeg er en Normand, og intet Norsk er mig uvedkommende!*"[33]

Aviserne spillede en afgørende rolle i etableringen af det nationale norske fællesskab.

De norske byer, der tidligere havde haft ansigtet vendt mod København, skulle nu bindes sammen. Landets størrelse og dårlige sammenhæng gjorde det til et overordentlig vanskeligt, men afgørende, skridt i opbygningen af den norske nation. Selv blandt de mest berejste nordmænd var der ingen, som kendte alle rigets egne. Redaktionen på *Den Norske Rigstidende* skrev i 1818, at de ønskede at bringe flere indenlandske nyheder, der handlede om andet end Christiania, men travlhed samt deres begrænsede personlige synsfelt gjorde det svært.[34] Mange af de forskellige nye blade, der ofte bar titlen "norsk" eller "national", var i virkeligheden regionale. Kommunikationen mellem landets forskellige dele var generelt dårlig, hvilket bl.a. skyldtes et mangelfuldt vejnet og en elendig postgang. I *Den Norske Tilskuer* stod der, at man først flere måneder efter i Bergen og Trondhjem, opdagede hvad der skete i hovedstaden.[35] Dette var en stærk overdrivelse. Normalt tog posten seks dage fra Christiania til Trondhjem, mens det tog syv til otte dage for den at nå frem til Bergen. Men Norge var både før og efter 1814 en usammenhængende enhed, som man hverken fra Christiania eller København havde overblik over.[36]

Nordmændene afskar sig imidlertid på ingen måde fra åndslivet i Danmark i årene efter adskillelsen. Der var stadig en stærk litterær forbindelse til København, der vedblev med at eksistere igennem resten af århundredet. Norge havde, som teologen Stener Stenersen fastslog i 1816, "endnu ikke nogen egentlig Litteratur, og, saavidt menneskelig Øie kan skue, vil der vel ogsaa vare længe før sand åndelig tale klingede imellem Fjeldene." Stenersen arbejdede for, at der rundt om i Norge skulle oprettes læseselskaber, der indkøbte danske bøger i almindelighed og hans danske ven Grundtvigs skrifter i særdeleshed.[37] Sognepræsten Immanuel Grave, hvis *Nationale Fortællinger for den Norske Bondestand* var blandt de mest udbredte bøger i Norge, ønskede omvendt, at der blev forfattet flere norske bøger, da de mange danske bøger ikke passede til den norske bondestands sprog, sæder og husholdning.[38]

Ove Malling (1747-1829)

Savnet af en norsk litteratur afspejler, at selvom der eksisterede en norsk poesi, så indgik denne i en fælles dansk-norsk tradition. Flertallet af de læsestykker, som blev anvendt til undervisning af eliten i modersmålet, var endnu længe efter adskillelsen forfattet af danskere.[39] De norske elever læste stadig om de danske helte Niels Ebbesen, Niels Juel og Peter Willemoes i deres læsebøger. Her fandt de også både patriotisme og gryende nationalisme i form af tekster af danskerne Ove Malling og Laurits Engelstoft. Selve modersmålsundervisningen på universitetet vedblev med at hedde dansk frem til 1820'erne, mens flere af latinskolerne i Norge først ændrede fagets navn til norsk i 1830'erne eller 1840'erne.[40] En særskilt norsk litteratur begyndte for alvor, at udvikle sig med Henrik Wergeland, søn til Nicolai Wergeland, i løbet af 1830'erne og 1840'erne. Men det var først i anden halvdel af 1800-tallet at den norske litteratur begyndte at skille sig afgørende ud fra den danske, og selve denne periodes store norske forfattere som Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson og Knut Hamsun fik ofte udgivet deres bøger i

København.[41]

Folkeminder og ordbøger

En medvirkende årsag hertil var, at den romantiske sprogopfattelse slog sent igennem i Norge. Men den var ikke ukendt i slutningen af fællestiden. Flere af professorerne ved universitet i Christiania havde været en del af det akademiske miljø i København frem til 1813, og den litterære norske elite var bekendt med Herders tanker, navnlig gennem Engelstofts udlægning. Der fandtes endnu ikke et åndeligt klima, der kunne understøtte ideerne, men centrale aktører som grev Wedel, Stortingets præsident W.F.K. Christie, Georg Sverdrup, Niels Treschow, Jacob Aall og Andreas Bonnevie var påvirket af den nye sprogteori og interesserede sig for folkekulturen.[42] Der fandtes tidligt romantiske tendenser, og de almene europæiske forestillinger om den landlige idyl og den frie bonde påvirkede stærkt de dannede nordmænds opfattelse af almen og dens kultur. Eliten begyndte at tage på opdagelse i deres eget

december 2009

november 2009

oktober 2009

september 2009

august 2009

juli 2009

juni 2009

maj 2009

april 2009

marts 2009

land på jagten efter det virkelige "gamle Norge".

Navnlig historikeren Gerhard Schøning var med til at vække interessen for norsk historie, lokalhistorie og dialekter, og hans indsats var med til at skabe bygdemålsdigtningen. Fra 1770'erne af finder man en omfattende poesi, der besang den norske bondekultur, og som delvist var forfattet på folkesproget. Dialekten i Gudbrandsdalen blev fremstillet som det uforfalskede norske sprog. I 1807 skrev biskop Bugge i Trondhjem rundt til stiftets præster for at få dem til at indsamle sagn iblandt almuen.[43] I Trøndelagen blev der i 1809 indsamlet gamle "nationalsange" og melodier, mens skolemanden og digteren Lyder Sagen samme år benyttede rejsen mellem Christiania og Bergen til at søge efter rester af fortidens poesi hos folket. Tilsvarende satte historikeren Cornelius Enevold Steenbloch eventyr og sagn på vers med særnorske ord, der dog efter samtidens opfattelse var lige lovligt inspireret af den romantiske lyrik og de danske folkeviser.[44]

Det var dog langt fra alle indenfor eliten, der interesserede sig for at genfinde det "norske" igennem folkekulturen. På en forespørgsel fra den svenske forsker Arvid Afzelius om norske folkeviser svarede statholderens sekretær Hartmansdorff, at de norske præster i almindelighed ikke nedlod sig til at indsamle dem.[45] Interessen var dog stigende i årene omkring 1820. Det ses gennem udgivelsen af flere norske ordbogssamlinger.[46] Med henvisning til lignende indsamlinger i Danmark blev norske lærde i avisen *Morgenbladet* bedt om at indsende folkesagn og -viser, der kunne vise den rodfæstede norske følelse af frihed og selvstændighed:

Det er Tid, at vi ikke længere holde vort Lys under en Skjeppe, men selv aabenbare det for hele Verden, førend nogen Udlænding bemægtiger sig Samme, og fremstiller vor National-Eiendommelighed paa sin Maade og efter sin Maneer.[47]

Gerhard Schøning (1722-1780)

Bedst kendt er den medicinstuderende Laurents Hallagers omfattende *Norsk Ordsamling* (1802), men den var langt fra den eneste. W.F.K. Christie, påbegyndte omkring 1810 indsamlingen af de 20.000 særnorske ord, som kom til at indgå i hans *Norsk Dialect-Lexicon*. Talemåderne indgik samme med de fortidsminder og nationaldragter, som han også indsamlede, i et bevidst forsøg på at fremme en national identitet i Norge.

Interessant i denne sammenhæng var også den fremtrædende officer og naturvidenskabsmand Gregers Fougner Lundh, der både rummede oplysningstidens idealer og en romantisk nationalopfattelse. Under medicinstudierne i København lavede han et udkast til afhandlingen *Ny Samling af norske ord og talemaader* (1806-1808), der delvist foregriber sprogmænd og forfatteren Ivar Aasens senere arbejde. Lundh var af den overbevisning, at sproget afspejlede folkets nationale karakter.[48] Tabet af det oprindelige sprog udgjorde derfor et problem for nordmændene. Dette afsavn kunne afhjælpes, da de forskellige norske dialekter med held kunne udarbejdes til et "fuldkommen nationalt

Skriftsprog".[49] Herved kunne man genoprette det tab, som nationen gennem dets forbindelse med Danmark havde lidt. Lundh, der allerede på dette tidspunkt drømte om et frit og selvstændigt Norge, ønskede på denne måde at genrejse det norske sprog og den norske nation. Den 20-årige students tanker adskiller sig dog fra hans landsmænds, for hvem ideen om et særnorsk sprog ville have forekommet fremmed. Det danske sprog status var ikke problem for nordmændene, hvilket bl.a. illustreres af, at Selskabet for Norges Vels stort anlagt ordbogsprojekt fra 1810 var uden særnorske ord.[50]

Som udgangspunkt var indsamlingen af dialekter og interessen for det islandske sprog et fælles dansk-norsk projekt, hvor man sammen forsøgte at søge tilbage til den tabte fortiden og det urnordiske sprog. Jacob Aall, der hørte blandt de ivrigste norske sprogforskere, fremhævede ligesom sine danske kollegaer, at det gjaldt om "at rense Sproget fra den udenlandske Mislyd, og bringe tilbage til dets egen oprindelige Skjønhed".[51] Hermed henviste Aall ikke til dansk, men til den skade, som tysk havde gjort. Der er igen tvivl om, at påvirkningen fra Danmark øgede interesse for modersmålet. Den danskfødte historielærer Ludvig Stoud Platou indledte sin læsebog fra 1813 med at besynde den nyvundne hæder, som "Danner-Sproget [...] i det sidste halve Aarhundrede" havde vundet,[52] mens Lyder Sagen i Bergen fremhævede modersmålet som lige så vigtigt som græsk og latin.[53]

Selv om sprogpatriotismen for 1814 generelt holdt sig indenfor rammerne af statspatriotismen, så finder man tendenser, der indeholder kimen til den senere "fornorskning" af sproget. Udgangspunktet for Laurents Hallagers ordsamling var, at "berige

Jacob Aall (1773-1844)

og fuldstændiggjøre det fælles Skrivtprog", hvorved det ville vinde i "ægte Danskhed". [54] Samme idé findes delvist hos Jacob Aall, der var den fremmeste drivkraft bag periodens sproginiciativer. Jernværksejeren mente, at nutidens sprog bar præg af "fremmed Blødhed". Derfor burde "Det Danske Sprogs Ynde" forherliges ved "Det Norske Sprogs Styrke". [55] Den nordiske "Fynd og Manddom", som Aall savnede i det danske sprog, skulle findes i det indre Norge samt på Island, hvor det oprindelige oldtidsprog i dets reneste form havde overlevet. Aalls holdning til sprog afspejlede spændingen mellem oplysningstiden og romantikken, da han fremhævede sproget som et "Fornuftens Organ" samtidig med, at han delvist ønskede at forbinde nordmændene med deres forfædre ved at føre det så langt tilbage som muligt mod dets oldnordiske rødder. [56] Selvom Aalls ideer kan ses som spiren til et fornuftsprojekt, så skal man holde sig for øje, at danske forskere som Rasmus Rask og P.E. Müller også ønskede at ændre det danske sprog ved hjælp af islandsk og norsk. [57] Loven for den lærde skole i 1818, der øgede undervisningen i de klassiske sprog på bekostning af modersmålet, viser samtidig, at de nationalromantiske tanker endnu ikke beherskede hele eliten. [58]

Det islandske sprog

Snorre Sturlassons Edda (ca 1220)

Mange danskere og nordmænd så det islandske sprog som det oprindelige, ufordærvede nordiske og derfor norske sprog, hvilket fik flere digtere til at arbejde med rytmer og rim inspireret af *Eddaen*.

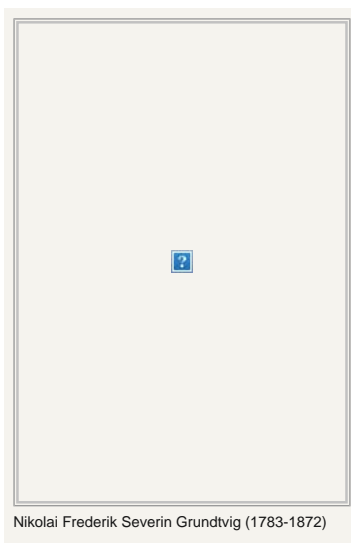
Aall hævdede, at sproget på Island var "det gamle Norske Sprog i fuldkommen Reenhed, som det blev talt i Harald Haarfagers Tid." [59] Interessen affødte en række initiativer af Selskabet for Norges Vel for at fremme det islandske sprog. Selskabet indkøbte alle trykte sagaer, mens det ved Aalls hjælp arbejdede på at få afskrevet, trykt og oversat endnu flere. [60] Allerede kort tid efter selskabets oprettelse udskrev det en prisopgave om "Hvad Indflydelse vilde det Islandske Sprogs Studium have paa vort nuværende Skriftsprogs Dannelse, og hvorlunde kan hiint forsømte Studium bedst fremmes iblant os?" [61] Vinderen blev den danske filolog P.E. Müller. I selskabets bedømmelse blev det dog anmærket, at han ikke i tilstrækkeligt omfang havde beskæftiget sig med hvordan sproget kunne fremmes:

Saaledes vilde F.Ex. Ansættelsen af en Professor i Nordens gamle Sprog og Oldsager ved det vordende Norske Universitet efter vor Formening upaatvivleligen

meget vække Attraaen efter at kjende Skandinaviens gamle Tungemaal. [62]

Müller rettede sig efter kritikken og tilføjede forslaget i den efterfølgende bogudgivelse af opgaven. [63] Idéen om et professorat i islandsk eller oldnordisk ved Universitet endte med at blive et tilbagevendende krav i den offentlige debat. Hedest var diskussionen i *Nationalbladet* i 1816, hvor en anonym forslagsstiller ville forpligte professoren i historie til at forelæse "over det islandske Sprog". Det "*Oldskandinaviske*" tungemål var den "ypperste Odel fra Fortiden", der både gav indsigt i historien og det svenske broderfolks sprog. En indsats nu ville på få årtier bringe Norge på omgangshøjde med forskningen i Sverige og Danmark. [64] Claus Pavels noterede i sin dagbog, om forfatteren mon "ei skulde have Øie paa Grundtvig" til ny historieprofessor. [65] Selvom de pro-svenske tendenser passer dårligt hermed, så kan det meget vel være tilfældet. Professorer som Svend Hersleb, Georg Sverdrup og Stener Stenersen arbejdede netop på dette tidspunkt på at få danskeren til universitetet i Norge enten som historiker eller som professor i nordisk mytologi og nyere og ældre nordisk sprog. [66]

[Læs anden del her](#)

Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872)

Noter

[1] Brunstad, Endre: *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk. Avhandling til doctor artium-graden. Nordisk institutt. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitet i Bergen, Bergen 2001, s. 63.*

[2] Holm-Olsen, Ludvig: *Lys over norrøn kultur. Nørøne studier i Norge*, Oslo 1981, s. 45,48.

[3] Engelstoft, Laurits: *Tanker om Nationalopdragelsen*, København 1808, s. 44-45. Anmeldelserne tilslutter sig denne opfattelse. Se *Kjøbenhavns lærde Efterretninger*, 1809, s. 471. – En lignende argumentation findes hos Olufsen, Oluf Christian, der hævdede at folkets individualitet fandtes i sproget. Olufsen, Oluf Christian: "O. Chr. Olufsens Skildring af den dansk-norsk-holsteenske Stat i Aaret 1811", *Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, udgivne af Et Samfund*, Sjettes Bind, Christiania 1839, s. 162.

[4] Molbech giver udtryk for det samme. Molbech, Christian: *Om Dialecter eller Mundarter*, København 1811, s. 12-13.

[5] Molbech, Christian: *Om Nationalsprogets Hellighed*, København 1815, s. 10.

[6] Engelstoft, Laurits: *Tanker om Nationalopdragelsen*, København 1808, s. 52-53.

[7] Engelstoft, Laurits: *Tanker om Nationalopdragelsen*, København 1808, s. 56; se også Høst, Jens Kragh: *Indtog i*

Kjøbenhavn den 31 October 1809. I brev til en Ven, København 1809, s. 10; Molbech, Christian: Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogrigtigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære, København 1813, dedikationen.

[8] Winsnes, Hans Monsen: Vinteraftener, anvendt paa Betragtninger over Tvillingfolkets Sprog mellem gode Venner, København 1807, fortale.

[9] Krogh, Matthias Bonsac: "Forsøg til Besvarelse af de fremsatte Priis-Spøgsmaal om et Norsk Universitet", Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Anden Deels Andet Bind, Christiania 1811, s. 22. Se også Hallager, Laurents: Norsk Ordsamling eller Prøve af Norske Ord og Talemaader, København 1802, s. V.

[10] Schwach, Conrad N.: Erindringer af mit Liv indtil Ankomsten til Thronhjem, nedskreven i Aaret 1848, Oslo 1977, bilag no. 18 efter s. 129. Se tilsvarende bilag no. 39 efter side 182.

[11] Petersen, N. M.: Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsprog. Anden del. Det norske og svenske Sprog, samt sprogprøver, København 1830, s. 42.

[12] Engelstoft, Laurits: Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter. Tredje Bind, København 1862, s. 347.

[13] Olufsen, Oluf Christian: "O. Chr. Olufsens Skildring af den dansk-norsk-holsteenske Stat i Aaret 1811", Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, udgivne af Et Samfund, Sjette Bind, Christiania 1839, s. 159.

[14] Olufsen, Oluf Christian: "O. Chr. Olufsens Skildring af den dansk-norsk-holsteenske Stat i Aaret 1811", Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, udgivne af Et Samfund, Sjette Bind, Christiania 1839, s. 161-62.

[15] Rask, Rasmus: Breve fra og til Rasmus Rask, I, 1805-1819. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1941, s. 131.

[16] Daae, Ludvig: "Stemningen i Danmark og Norge i Anledning af og nærmest efter Adskillelsen", Vidar. Tidsskrift for Videnskab, Literatur og Politik, Christiania 1887, s. 35.

[17] Torp, Arne og Lars S. Vikør: Hovuddrag i norsk språkhistorie, 3 udg., Oslo 2003, s. 134.

[18] Rask, Rasmus: Breve fra og til Rasmus Rask, I, 1805-1819. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1941, s. 131-32.

[19] Nilsson, Sven: Dagboksanteckningar under en resa från södra Sverige till Nordlanden i Norge 1816, Lund 1879, s. 67.

[20] Nilsson, Sven: Dagboksanteckningar under en resa från södra Sverige till Nordlanden i Norge 1816, Lund 1879, s. 124; Mykland, Knut: Trondheim bys historie, III: Fra Søgaden til Strandgaten, Trondheim 1955, s. 28..

[21] Torp, Arne og Lars S. Vikør: Hovuddrag i norsk språkhistorie, 3 udg., Oslo 2003, s. 134-35.

[22] Koht, Halvdan og Carl W. Schnitler: "Eidsvolds-Mændene", Eidsvold 1814. Jubilæumsverket, Kristiania 1914, s. 254.

[23] Torp, Arne og Lars S. Vikør: Hovuddrag i norsk språkhistorie, 3 udg., Oslo 2003, s. 122.

[24] Sagen, Lyder: Dansk Stilebog, eller Stof til skriftlige Forstands- og Sprog-Øvelser for Børn og Ungdommen, Bergen 1811, s. 76; Nygaard, Knut: Nordmenns syn på Danmark og danskene i 1814 og de første selvstendighetsår, Oslo 1960, s. 297, 304.

[25] Angell, Henrik August: Ledetraad ved Mundtlig Underviisning i det danske Sprogs Retskrivning for Trøndere, Trondhiem 1813, forord.

[26] Wergeland, Nicolai: "Mnemosyne. Et Forsøg paa at besvare den af det Kongl. Selskab for Norges Vel fremsatte Opgave om et Universitet i Norge. Første og Anden Deel", Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Første Deels Første Bind, Christiania 1811, s. 59. Se også side 62-67.

[27] Müller, Peter Erasmus: Om det Islandske Sprogs Vigtighed, København 1813, s. 13-14.

[28] Andresen, Anton Fredrik: Opplysningsidéer, nyhumanisme og nasjonalisme i Norge i de første årene etter 1814. Nytt lys på vår første skoledebatt, Oslo 1994, s. 49; Steinfeld, Torill: "Fra dansk til norsk nasjonallitteratur. Dansk litteratur i det 19. århundres norske skole", Aarnes, Sigurd Aa. (red.): "Lasernen". Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814, Oslo 1994, s. 26-27.

[29] Beyer, Edvard: "'Slekten fra 1814' og Henrik Wergeland", Beyer, Edvard (red.): Norges litteratur historie. Fra Wergeland til Vinje, II, Spydeberg 1995, s.17; Rian, Øystein: Embetsstanden i dansketida, Oslo 2003, s. 43.

[30] Citeret efter Øverland, O. A.: Det kgl. Selskab for Norges Vels Historie 1809-1909, bind 1, Oslo 1909, s. 239.

[31] Jf. Ringvej, Mona: "Angrepet på Københavns nyhetsmonopol – Tilblivelsen av Christianias første nyhetsavis Efterretninger og Opmuntringer angaaende de nærværende Krigsbegivenheder", Frydenlund, Bård og Rasmus Glenthoj (red.): Danmark-Norge 1807 – på vei mod atskillelsen, under udgivelse (forventes efteråret 2008).

[32] Hyvik, Jens Johan: "'... en Forbrydelse mod Nationen". Tidsskriftet Saga (1816-29), et nasjonalt dannelsesprosjekt som mislyktes", Norsk Historisk Tidsskrift, bind 81., 2002, s. 55-81.

[33] Tiden, No. 38, 1810, s. 298 (brev dateret 28. dec. 1809).

[34] Den Norske Rigtidende. No. 97. 5. dec. 1818.

[35] "Om Hindringerne for litterair Rørelse i Norge", Den Norske Tilskuer, et Ugeblad, Fjerde Aargang, Bergen 1820, s. 230.

[36] Christensen, Olav: "En nasjonal identitet tager form. Etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger", Sørensen, Øystein (red.): Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet, Oslo 1998, s. 60.

[37] Stenersen, S.: "Forslag til Læseselskabers Oprettelse af S. Stenersen", Tillæg til den Norske Rigtidende No. 40, 1816.

[38] "Grave, Sognepræst til Sande i Nedre Tellemarken", Det norske Nationalblad af blandet indhold, 13. hæfte, Christiania 1818-1819, s. 5.

- [39] Steinfeld, Torill: "Fra dansk til norsk nasjonallitteratur. Dansk litteratur i det 19. århundredes norske skole", Aarnes, Sigurd Aa. (red.): "Laserner". Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814, Oslo 1994, s. 35-36.
- [40] Nygaard, Knut: Nordmenns syn på Danmark og danskene i 1814 og de første selvstendighetsår, Oslo 1960, s. 224.
- [41] Steinfeld, Torill: "Fra dansk til norsk nasjonallitteratur. Dansk litteratur i det 19. århundredes norske skole", Aarnes, Sigurd Aa. (red.): "Laserner". Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814, Oslo 1994, s. 20-21.
- [42] Andresen, Anton Fredrik: Opplysningsidéer, nyhumanisme og nasjonalisme i Norge i de første årene etter 1814. Nytt lys på vår første skoledebatt, Oslo 1994, s. 50-51.
- [43] P. O. Bugge til prins Christian Frederik. Trondhjem, 24. dec. 1808, Christian VIII: Kong Christian VIII.s Breve 1796 – 1813. Udgivet af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, ved Axel Linvald under medvirken af Albert Fabricius, 2. bind, København 1965, s. 192. Initiativet var dog uden det store held.
- [44] Paasche, Frederik: Fra 1814 til 1850-arene, Norges Litteratur, III, Oslo 1932, s. 76, 78, 86
- [45] Laache, Rolv: Nordmenn og svensker efter 1814. Spredte trekk som bidrag til unionens historie, Oslo 1941, s. 88.
- [46] Holm-Olsen, Ludvig: Lys over norrøn kultur. Nørøne studier i Norge, Oslo 1981, s. 43.
- [47] Morgenbladet. No. 288. 15. okt. 1819, s. 2299.
- [48] Lundh, Gregers Fougner: "Ny Samling af norske ord og talemaader 1806-1808", Skrifter fraa Norsk Maalførekriv 4, Oslo 1954, s. 39.
- [49] Lundh, Gregers Fougner: "Ny Samling af norske ord og talemaader 1806-1808", Skrifter fraa Norsk Maalførekriv 4, Oslo 1954, s. 37.
- [50] Øverland, O. A.: Det kgl. Selskab for Norges Vels Historie 1809-1909, bind 1, Oslo 1909, s. 238.
- [51] Aall, Jacob: "Om Culturen i Norge med Hensyn til det Norske Universitet", Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind, Christiania 1813, s. 207-08.
- [52] Platou, Ludvig Stoud: Dansk Chrestomathie eller Læse- og Declamations-Øvelser for Ungdommen, Christiania 1813, s. I.
- [53] Sagen, Lyder: Dansk Stilebog, eller Stof til skriftlige Forstands- og Sprog-Øvelser for Børn og Ungdommen, Bergen 1811, s. III-IV.
- [54] Hallager, Laurents: Norsk Ordsamling eller Prøve af Norske Ord og Talemaader, København 1802, s. XXI.
- [55] Aall, Jacob: "Slutningstale af Nedennæs-Districts Formand", Platou, Ludvig Stoud (udg.): Indberetninger om National-Festen den 11te December 1811, i Anledning af Hans Majestæts Kong Frederik den Sjettes Befaling om et Universitet i Norge, Christiania 1812, s. 237.
- [56] Hyvik, Jens Johan: "'... en Forbrydelse mod Nationen". Tidsskriftet Saga (1816-29), et nasjonalt dannelsesprosjekt som mislyktes", Norsk Historisk Tidsskrift, bind 81., 2002, s. 55-81, s. 61.
- [57] Se bl.a. Müller, Peter Erasmus: Om det Islandske Sprogs Vigtighed, København 1813, s. 66-77, 106-07, 123.
- [58] Se Anton Fredrik Andreasen: Opplysningsidéer, nyhumanisme og nasjonalisme i Norge i de første årene etter 1814. Nytt lys på vår første skoledebatt, Oslo 1994.
- [59] Aall, Jacob: "Om Culturen i Norge med Hensyn til det Norske Universitet", Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind, Christiania 1813, s. 190.
- [60] Fra Sverdrup til Sibbern. København 30. april 1812, Sibbern, F. C.: Breve til og fra F. C. Sibbern. Udgiven af C. L. N. Mynster, I-II, København 1866, s. 16; Budstikken, tredje del, 12. juli 1811; Hasund, S.: Det Kongelige Selskab for Norges Vel, II, Gjøvik 1941, s. 44, 57-58; Paasche, Frederik: Fra 1814 til 1850-arene, Norges Litteratur, III, Oslo 1932, s. 76.
- [61] Budstikken, 1. maj 1810, s. 31.
- [62] Budstikken, fjerde del, 3. april 1812, s. 125-26.
- [63] Müller, Peter Erasmus: Om det Islandske Sprogs Vigtighed, København 1813, fortale samt s. 140.
- [64] Det norske Nationalblad af blandet indhold, 2. hæfte, Christiania 1816, s. 57-61.
- [65] Pavels, Claus: Dagbøger 1812-1822, 27. jan. 1816, <http://www.dokpro.uio.no/litteratur/pavels/frames.htm>
- [66] Nygaard, Knut: Nordmenns syn på Danmark og danskene i 1814 og de første selvstendighetsår, Oslo 1960, s. 393.

Rasmus Glenthøj

Ph.d.-stipendiat, cand. mag. Syddansk Universitet

*Dette er første del af kapitel 6: Sproget, fællesskabet og offentligheden i Rasmus Glenthøj: **En moderne nations fødsel** – Norsk national identifikation hos embedsmænd og borgere 1807-1820. [Syddansk Universitetsforlag](#), 2008. 297 s.*

[Læs anden del her](#)

Læs også:

1. [Norsk sprog 1807-1820 \[del 2 af 2\]](#) [Første del her] Sprogkuppet Selvom man i Norge endnu ikke tillagde sproget den samme værdi som i Danmark, så var der kredse der tillagde det en klar national betydning. Opløsningen...
2. [Språkpolitikk i Noreg](#) I dag er det 125 år siden at Norges Storting vedtog "jamstillingsvedtaket" som sidestillede nynorsk og bokmål. De fire norske hoveddialekter: nordnorsk (gul), trøndersk (mørkeblå), vestlandsk (rød) og østlandsk (lyseblå)....
3. [Holdninger til brugen af engelsk. Rapport fra norsk erhvervsliv](#) Bruges der for meget engelsk i norske reklamer? Egner nogle varemærker sig bedre til engelsksproget markedsføring end andre? Gør brugen af engelsk en virksomhed mere effektiv? Det er nogle af...
4. [Dansk tunge](#) Det nordiske sprogfællesskab i vikingetid og tidlig middelalder De germanske sprog i Europa omkring år 900. Rødt: nordisk (mørkerødt; vestnordisk/norrønt; lyserødt: østnordisk/olddansk og fornsvensk). Grønt: vestgermansk.

Blåt: østgermansk. (Kort: <http://wiki.verbix.com/Languages/GermanicNorth...>)

Tagget med: almue, aviser, bogmarked, Danmark, Dansk, Dialekter, elite, engelsk, folkesprog, Grundtvig, Island, Ivar Aasen, Johan Gottfried Herder, København, litteraturhistorie, Medier, nation, nationalisme, nationalromantik, nationalsprog, nordisk, Norge, norsk, Ord, ordbøger, ordforråd, Rasmus Rask, rigsdansk, romantikken, Skandinavien, skriftsprog, sprogpatriotisme, Sprogpolitik, svensk, Sverige, talesprog, tysk, Udtale

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.